

8. Logogrammen

Soemer

Ongeveer 5 duizend jaar geleden woonde in Zuid-Oost Irak een volk dat de Soemeriërs werd genoemd. Zelf noemden ze hun land ki-en-gir, het land van de beschaafde heersers.

De Soemeriërs maakten gebruik van pictogrammen, op een zelfde manier als de Dakota-indianen. Ook de Mesopotamische steentjes waren ongetwijfeld bekend, want de Soemeriërs woonden in het gebied Mesopotamië. De Soemeriërs begonnen dit systeem van pictogrammen echter steeds verder te ontwikkelen, tot het echte *logogrammen* werden. Dit was een doorbraak in de geschiedenis van het schrift.

1

De Soemeriërs namen dus de volgende stap in de richting van schrift. Wat denk je dat die stap inhield? Wat deden de Soemeriërs precies met hun logogrammen? Denk als een Soemeriër!

2

Eén probleem van pictogrammen is dat het lastig is *abstracte* begrippen op te schrijven. Denk bijvoorbeeld aan 'woede'. Hoe zou je dat met pictogrammen kunnen weergeven?

.....

.....

.....

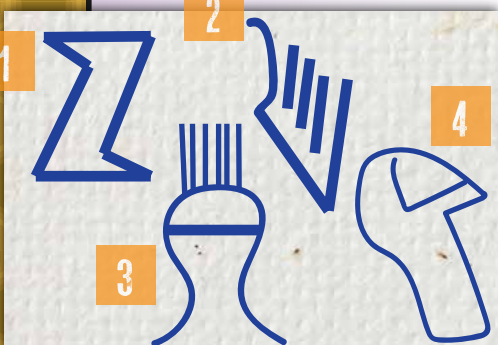
.....

1

2

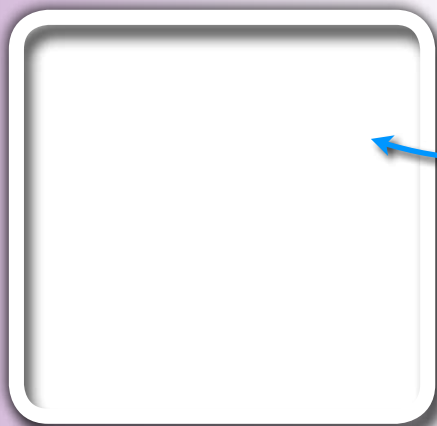
4

3

Uitbreiding

Je kunt een heel eind komen met verhalen vertellen met pictogrammen, maar abstracte begrippen zijn lastig. Ook werkwoorden zijn moeilijk, omdat die vaak een beweging aangeven die lastig te tekenen is. De Soemeriërs begonnen daarom de betekenis van bestaande pictogrammen uit te breiden. Links zie je bijvoorbeeld de pictogrammen voor (1) voet, (2) hand, (3) vuur en (4) hoofd. De betekenis van voet werd uitgebreid naar 'gaan, lopen', de betekenis van hand naar 'vuist', en vuur kon ook 'infectie' betekenen.

Bekijk de pictogrammen. Hoe zou jij het logogram 'woede' tekenen? Verklaar je keuze.

.....

.....

.....

.....

Rebus

De Soemeriërs breiden de betekenissen van hun pictogrammen uit en maakten nieuwe combinaties. Een hoofd met vuur, betekende 'woede'. Zo werden de pictogrammen logogrammen. Ze schreven de logogrammen in de dezelfde volgorde als hun gesproken taal. Hiermee was de basis gelegd voor de ontwikkeling naar fonografisch schrift. De belangrijkste stap daarin was het rebusprincipe. De Soemeriërs begonnen logogrammen te gebruiken voor woorden die iets heel anders betekenden, maar die hetzelfde *klonken*. Het teken voor het woord 'ti' (pijl) werd nu ook gebruikt voor het woord 'ti' (leven)!

Je hebt in hoofdstuk 4 gelezen over fonografische en logografische schriften. Leg uit waarom het rebusprincipe een eerste stap is in de richting van een fonografisch schrift.

a. Sommige (maar niet alle) pictogrammen die jij hebt bedacht kunnen via het rebusprincipe ook meer betekenissen krijgen. Vul die extra betekenissen hieronder in en leg ze kort uit.

Pictogram	Woord 1	Woord 2	Woord 3
	zij	zij (stof)	
	appel	x	x
	licht (van lamp of zon)		
	spin (dier)		x
	eten		x
	ijs		
	tand	x	x
	pels (vacht)	x	x

b. Schrijf nu: "Zij ligt op haar zij".

16. Morfologie [1/2]

Morfemen

Als fonemen legoblokjes zijn, dan zijn morfemen muren van legoblokjes. Die vormen samen legohuizen, oftewel woorden. Soms bestaat een woord uit één morfeem, soms uit meerdere. Het woord 'leer' bestaat uit één morfeem. Het woord 'leraar' uit twee morfemen. En 'leraren' zelfs uit drie morfemen. Elk morfeem voegt betekenis toe aan een woord.

Veel morfemen kunnen niet in hun eentje gebruikt worden, dan betekenen ze niets, zoals '-aar' en '-s'. Ze krijgen pas betekenis in combinatie met andere morfemen, waarmee ze een woord vormen. Zo'n morfeem heet een gebonden morfeem. Morfemen die alleen gebruikt kunnen worden, heten vrije morfemen.

1

Vul de schema's hieronder in. V = vrij en G = gebonden.

leraren			onzichtbaar		
Morfeem		Betekenis	Morfeem		Betekenis
leer	V	kennis opdoen			
aar	G	iemand die het doet			
en	G	meervoud			

herdenking			vriendschap		
Morfeem		Betekenis	Morfeem		Betekenis

2

Is er in een woord met meerdere morfemen één morfeem dat het belangrijkste is? Of zijn alle morfemen even belangrijk? Leg uit.

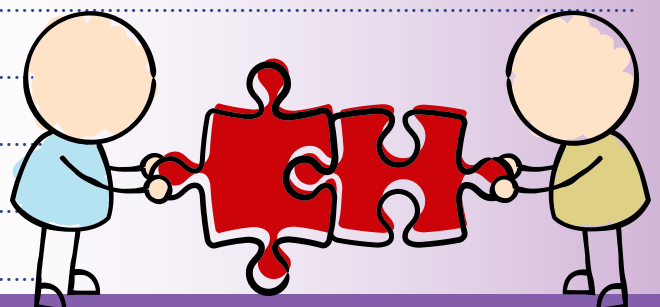
.....

.....

.....

.....

.....

Bij de fonemen ben je allofonen tegengekomen: verschillende klanken die als één klank gebruikt worden. Zijn er ook allomorfen: twee morfemen die hetzelfde betekenen? Leg uit.

Lidwoorden

In Denken over Taal - groep 6 heb je een aantal taalpuzzels opgelost. Je hebt door die puzzels ontdekt dat er in het Engels, Frans, Nederlands, Duits en Zweeds verschillende lidwoorden zijn. In het Nederlands gebruik je 'de' of 'het', afhankelijk van het woord. In het Frans 'le' of 'la', 'un' of 'une'. En in het Duits zijn er nog meer opties. Al die lidwoorden zijn allomorfen van hetzelfde morfeem. 'Le' en 'la' zijn dus twee allomorfen van hetzelfde morfeem, en 'un' en 'une' twee allomorfen van een ander morfeem.

Wat betekent het morfeem 'le/la' (de/het) en wat betekent het morfeem 'un/une' (een)? Leg het zo helder mogelijk uit.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

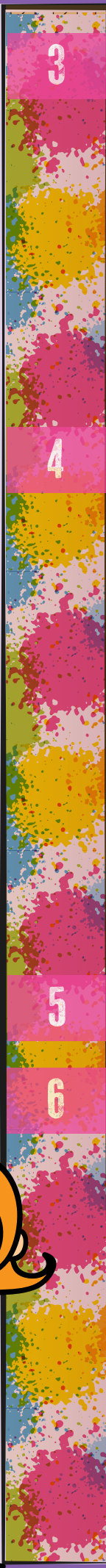
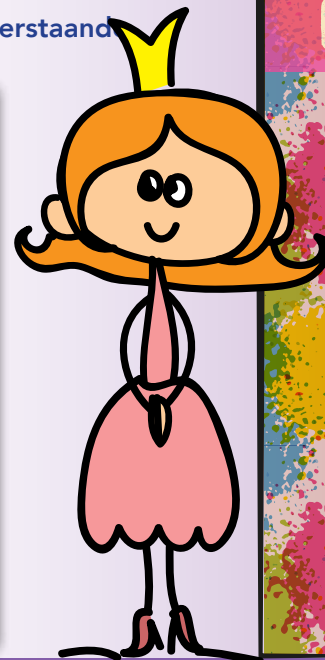
Wat is het nut van allomorfen? Waarom bestaan ze, denk je?

Omcirkel de stam van onderstaand woorden.

- hulpeloos
- folders
- flatgebouw
- automatisch
- koninklijk
- aartsvijand

Stam

Elk woord heeft een *stam* en een of meerdere *affixen*. De stam is het belangrijkste morfeem en draagt het sterkste bij aan de betekenis van het woord. De affixen zijn iets minder belangrijk. Zij voegen ook toe aan de betekenis van het woord, maar in mindere mate. Dit zijn altijd gebonden morfemen. Het woord 'affix' komt van het Latijnse 'affigere', dat 'vastmaken aan' betekent. En dat is precies wat affixen doen! Er zijn verschillende soorten affixen: prefixen, suffixen en infixen. Die komen aan bod in hoofdstuk 19.

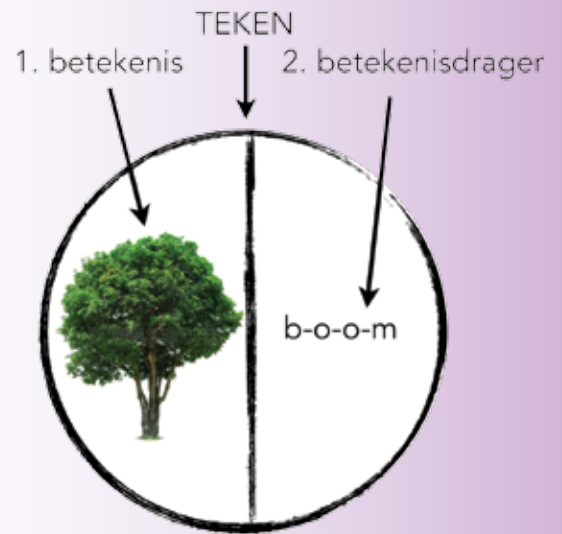

25. Semantiek

Betekenis

Hoewel de grammatica van een taal bestaat uit fonologie, morfologie en syntax, is semantiek ook erg belangrijk. Semantiek gaat over betekenis. Het woord komt van het Griekse *σημαντικός* (semantikos), dat 'betekenisvol', 'belangrijk' betekent. Elk morfeem heeft een betekenis. Elk woord en elke zin ook. Hoe dat precies werkt, heb je in Denken over Taal - groep 6 geleerd in de hoofdstukken over tekens.

Elk teken - bijvoorbeeld een gesproken of geschreven woord - bestaat uit een betekenis en een betekenisdrager. Hiernaast zie je een voorbeeldschema uit het werkboek van groep 6. De betekenis is het concept ('ding') in je hoofd waar je aan denkt als je het woord 'boom' leest of hoort. Jij hebt in je hoofd een 'woordenboek' met duizenden concepten! Dat is waar semantiek over gaat.

a. Kun je een woord kennen waar je de betekenis niet van weet? Leg uit.

b. Kun je een betekenis in je hoofd hebben waar je geen woord bij hebt? Leg uit.

2 Is het woordenboek in de hoofden van mensen altijd hetzelfde, ook al spreken ze verschillende talen? Leg uit wat jij denkt.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

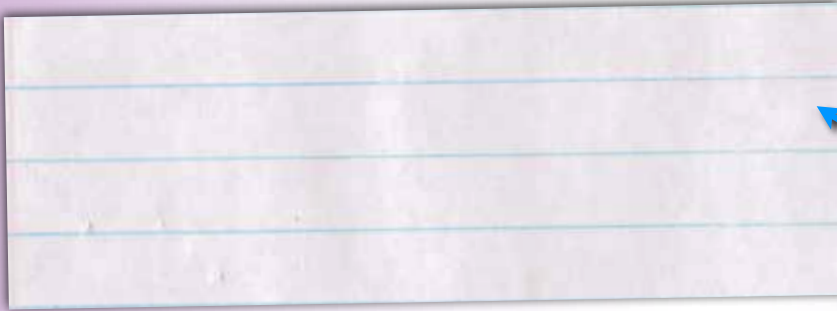
.....

Polysemie en homofonie

Wat een synoniem is, weet je wel. Twee woorden die precies hetzelfde betekenen, zijn synoniemen van elkaar. Denk maar aan 'aardig' en 'vriendelijk' of 'wijsbegeerte' en 'filosofie'. Antoniemen ken je ook, dat zijn woorden die het tegenovergestelde betekenen, zoals 'goed' en 'kwaad'.

Polysemen en homoniemen ken je vast niet. *Polysemie* is wanneer één woord meerdere betekenissen heeft. Die betekenissen lijken wel wat op elkaar. Neem bijvoorbeeld 'steen'. Dat kan een (kiezel)steen zijn, maar ook een edelsteen die bijvoorbeeld op een ring zit. Tenslotte kan het ook een grafsteen zijn. *Homonymie* komt voor wanneer een woord meerdere betekenissen heeft die totaal niet op elkaar lijken. Denk bijvoorbeeld aan 'vorst' (het vriest' en 'vorst' (een koning), of 'licht' (niet donker) en 'licht' (niet zwaar).

a. Bedenk meer homoniemen en polysemen.

b. Hoe denk je dat homoniemen en polysemen ontstaan? Leg uit.

.....

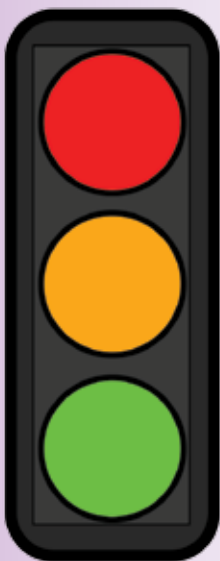
.....

.....

.....

.....

Schrijf een kort verhaal van tenminste tien zinnen. Gebruik in elke zin tenminste één duo van synoniemen, homoniemen of polysemen.

Context

Soms is de context belangrijk om een zin te begrijpen. Lees deze zin maar eens:

Sherlock zag de man met een verrekijker.

Zag Sherlock de man met behulp van een verrekijker? Of zag Sherlock een man die een verrekijker bij zich had? Dat kun je alleen weten als je meer over de context weet. De context is het grotere verhaal waarin de zin thuishoort.

Je hebt groen licht.

De zin hierboven kan minstens drie verschillende dingen betekenen. Weet jij ze?

.....

.....

.....

